

Nationella sekretariatet för genusforskningens uppdrag i skärningspunkten mellan forskning, forskningspolitik och samhällspåverkan

Av Eva Mark, fil dr i filosofi,
Göteborgs universitet

Förord

Följande rapport redovisar en analys av Nationella sekretariatet för genusforskning verksamhetsuppdrag från staten. Syftet bakom undersökningen var dels att få verktyg för att skärpa inriktningen på sekretariatets verksamhet, dels att öppna för en diskussion om genusforskningens ställning i svensk forskningspolitik.

Eva Mark, som genomfört undersökningen, pekar på möjliga tolkningar av motiv och utgångspunkter för regeringens direktiv. Rapporten lyfter bland annat fram jämställdhetsmotivet som källa till motstridiga förväntningar på genusforskningen. Den visar också att sekretariatets uppgifter måste fortsätta att analyseras med utgångspunkt från det aktuella läget för genusforskningen. Sekretariatet måste spela en ännu mer aktiv roll i arbetet med att visa just genusforskningens villkor och betydelse inom forskningen och den högre utbildningen samt inom samhället i stort.

Göteborg den 11 april 2005

Anne-Marie Morhed
Föreståndare

Inledning

Nationella sekretariatet för genusforskning är en myndighet som inrättades efter beslut i riksdagen 1996. Vilken var då bakgrunden till detta beslut? Hur ser uppdraget ut? Hur skall det tolkas? Syftet med denna artikel är att analysera och diskutera sekretariatets uppdrag mot bakgrund av den forskningspolitiska process som låg till grund för inrättandet av sekretariatet.

Sekretariatet utgör en myndighet vars övergripande uppgift är att främja genusforskning. Den forskningspolitiska process som ligger bakom inrättandet av sekretariatet utgörs av politiskt stöd till genusforskning inom ramen för främjandet av jämställdhet.

I denna artikel urskiljs olika sätt att tolka sekretariatets uppdrag genom att problematisera, dels att en myndighet skall främja forskning och dels att genusforskning skall främjas inom ramen för jämställdhetsarbete. Att diskutera sekretariatets uppgift innefattar alltså enligt min mening att:

1. Diskutera förhållandet mellan forskning och forskningspolitik.
2. Diskutera förhållandet mellan att främja genusforskning och att främja jämställdhet.

Den första punkten handlar om universitetens autonomi, politisk styrning av akademien och universitetets samhällsansvar. Den andra punkten berör förhållandet mellan begreppen 'jämställdhetsarbete', 'jämställdhetsforskning' och 'genusforskning', forskning och tillämpning samt därtill hur man skall gå till väga för att vetenskapligt utforma teorier om praktiker.

Så här långt i resonemanget torde det vara uppenbart för var och en att flera stora teman kommer att beröras i en och samma artikel. Jag vill därför poängtera att avsikten inte är att diskutera dessa teman tagna för sin egen skull utan enbart att placera sekretariatets uppgift på en arena, i tvärsnittet mellan dessa teman. Jag ser som min uppgift att presentera flera *olika* sätt att tolka sekretariatets uppdrag. Dessa olika uttorkningar av uppdraget är inte nödvändigtvis förenliga. Denna artikels författare talar dock inte i sekretariatets namn och tar inte heller ställning till hur sekretariatets uppgift *bör* tolkas.

Metod

Angreppssättet är begreppsanalytiskt. Grundtanken är det sokratiska, innan man någorlunda kan diskutera ett problem eller reda ut en problemställning måste man klargöra de begrepp som används. För att förstå ett resonemang, en tankebanan eller en text är det inte heller tillräckligt att sätta sig in i de olika begreppen och de olika argumenten. Också de logiska förutsättningarna som resonemangen utgår från måste göras explicita och begrepp respektive argument måste förstås utifrån dessa förutsättningar. Om det redan i förutsättningarna finns oklarheter, motsägelser eller andra problem så faller resonemanget eller tänkandet redan där. Det finns tillfällen då ett problem löses genom att det upplöses. I dess ställe uppstår nya och förhoppningsvis mer hanterliga problemställningar.

Underlaget utgörs av några politiska styrdokument och utredningar från departement. Det handlar alltså om begreppsanalys av forskningspolitiska dokument främst den utredning och den proposition som ligger till grund för inrättandet av Nationella sekretariatet för genusforskning. Begreppsanalysen utgår alltså från en viss specifik kontext, den forskningspolitiska processen som ligger bakom inrättandet av Nationella sekretariatet för genusforskning.

Jag gör en djupdykning i några enskilda dokument. Tanken är varken att kritisera

dessa dokument eller att överhuvudtaget rikta uppmärksamheten mot dem. Utan att extrapolera sätt att tänka och argumentera i den forskningspolitiska processen som ligger till grund för att inrätta sekretariatet. Det är min övertygelse att gräver man tillräckligt djupt i en konkret situation så hittar man något generellt och jag arbetar därmed med en specifik kontext.

Till att börja med beskrivs begreppen och resonemangen i dokumenten. Därefter tar jag ett steg till och introducerar av mig självständigt utformade begrepp. Begreppsanalysen är så utformad att det rör sig om pragmatiskt grundade begrepp. Jag driver helt enkelt ett resonemang som läsaren får ta ställning till.

Artikeln inleds med en presentation av de huvudsakliga begrepp och argument som förs fram i den utredning, proposition och förordning som ingår i den forskningspolitiska processen som ligger till grund för inrättandet av sekretariatet. Därefter presenteras begreppsanalys som utgör en föreberedelse för diskussionen av sekretariatets uppdrag. Till sist används såväl presentation som förberedande begreppsanalys för att formuleras olika sätt att uppfatta sekretariatets uppdrag.

Viljan att veta och viljan att förstå

Var skall man börja för att hitta starten på den process som låg bakom inrättandet av Nationella sekretariatet för genusforskning? Det finns inget självklart svar på denna fråga. Men beslutet om inrättandet av sekretariatet var ett led i statsmakternas satsning på jämställdhet och därmed genusforskning. Beslutet grundades bland annat på en utredning om kvinnoforskning och det underrepresenterade könets villkor i den akademiska världen, nämligen *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*.¹ Jag väljer att låta denna utredningen utgöra startpunkten för analysen av de argument, den begreppsbyggnad och de sätt att resonera som ledde fram till sekretariatets tillblivelse.

Direktiven för *Viljan att veta och viljan att förstå* anger att utredaren skall undersöka hur uppgifterna att utreda, skapa opinion och dela ut bidrag för att kvinno- och jämställdhetsforskning skall främjas. Därtill skall utredaren ge förslag till för hur stöd till forskare av underrepresenterat kön skall utformas. Direktiven för utredningen anger alltså två huvudsakliga uppgifter:

1. Hur skall kvinno- och jämställdhetsforskning främjas?
2. Hur skall villkoren för underrepresenterat kön i akademien förbättras?

Utredningen skall alltså undersöka såväl villkoren för kvinno- och jämställdhetsforskning som strukturella problem för underrepresenterat kön. Det senare uppfattas i utredningen handla om systemets åtminstone delvis blinda diskriminering av kvinnor. Båda dessa problemställningar formuleras och analyseras utifrån ett forskningspolitiskt perspektiv med jämställdhetsinriktning. Utredningen skall alltså ange vägar för att lösa praktiska problem.

Vilken problemförståelse ligger bakom direktiven? Och vilket analytiskt perspektiv används i utredningen? Vilka underförstådda premisser fungerar som förutsättningar för utredningens argumentation?

Utredningens politiska motiv är att medverka till att uppnå jämställdhet inom akademien. Universitet och högskolor beskrivs i utredningen som offentliga system vilka missgynnar kvinnor på alla nivåer.² Annorlunda uttryckt: utredningen handlar i grunden om en förutsatt, till stora delar icke erkänd, systembetingad diskriminering av

¹ SOU 1995:110.

² Ibid. s.31

kvinnor i akademien med hänvisning till de informella strukturernas makt.³

Och det handlar mer konkret om diskriminering knutet till flera olikartade företeelser: sociala maktstrukturer, utdelning av forskningsmedel, intern akademisk prioritering av forskning kring traditionella mansämnen på bekostnad av det kvinnor väljer, statsmakternas gynnande av olika forskningsfält vilket systematiskt missgynnar kvinnor och därtill villkoren för kvinno- och jämställdhetsforskning.⁴

Utredningens andra del utgörs av beskrivningar av denna dolda diskriminering gjorda av fyra rapportgrupper: kvinnliga professorer som gått i pension, kvinnoforskare, studenter och doktorander samt manliga professorer och forskningsledare.

Hur skall vi förstå problemet med diskriminering av kvinnor i akademien? Utredningen kritiserar sådan problemförståelse av akademiens diskriminering av kvinnor som utgår från att kvinnor är bärare av sin egen problematik och/eller olika slag av resonemang som vilar på logiken "blame the victim".⁵ Samtidigt menar utredningen att kvinnor bär på lösningen på sin egen diskriminering. En rubrik i det första kapitlet lyder: *Kvinnor som bärare av systemkritisk vetenskaplig förnyelse*. Och här avses vad som beskrivs som "feminismens epistemologiska insikt".⁶

Här sammanblandas uppenbarligen kvinnliga forskare med kvinnor som ägnar sig åt kvinnoforskning för att använda utredningens övergripande term. Varför skulle inte män kunna utforma systemkritisk forskning som är relevant för diskrimineringen av kvinnor i akademien? Och det finns uppenbarligen annan forskning än kvinnoforskning (eller genusforskning) som är relevant för att förstå olika former av diskriminering. Detta skall jag utveckla längre fram.

Denna grundläggande sammanblandning av kvinnliga forskare och kvinnoforskare löper enligt min mening som en röd tråd i utredningen. Låt oss till exempel betrakta hur utredningen svarar på frågan om varför skall kvinnoforskning främjas? Vi får vad som kan kallas inomvetenskapliga svar på frågan: kvinnoforskarens åsikter om varför kvinnoforskning behövs i respektive ämnen och att kvinnor/det kvinnliga som forskningsobjekt är väsentligt. Men också utomvetenskapliga svar: forskningen samhällsrelevans, icke jämställda strukturer och att kvinnor skall få forska.

I det första fallet handlar det om kvinnoforskningens relevans för vetenskapens utveckling medan det i det andra fallet handlar om att tillämpa kvinnoforskningens resultat på ett visst område nämligen i jämställdhetsarbete. Vi måste här skilja mellan att resultat från kvinnoforskning kan användas i arbetet med att ändra den akademiska miljön till en mer jämställd miljö och vad kvinnoforskning tillför eller inte tillför forskarvärlden. Detta skall jag också återkomma till.

Utredningens analytiska perspektiv

Vad innebär det då att med kvinnoforskarögon betrakta olika former av diskriminering i akademien? Utredningens analytiska perspektiv är att det föreligger för könen olikartade förbindelser mellan makt och kunskap beroende på perspektiv: det underordnade eller överordnade könets perspektiv. Annorlunda uttryckt: att lägga

³ Utredningen förutsätter att kvinnor diskrimineras i akademien, och att detta åtminstone delvis kan ges en strukturell förklaring och/eller förståelse. Om det är på det viset och vad det betyder måste i denna text lämnas åt sidan. Jag nöjer mig med att skilja mellan följande två perspektiv: att visa att diskriminering förekommer och att förutsätta detta och diskutera åtgärder. Det är det senare perspektivet som utredningen utgår från.

⁴ Ibid. Kapitel 2

⁵ Ibid. Kapitel 1

⁶ Ibid. s. 28-29

jämställdhetsperspektiv på akademins olika former av diskriminering av kvinnor innebär i att betrakta akademien ur ett visst kvinnovetenskapligt perspektiv. Och detta perspektiv bestäms i sin tur till ett könsmaktperspektiv.

Hittills har jag genomgående använt uttrycket ”kvinnoforskning” som beteckning på det forskningsfält som på olika sätt handlar om kön och dess olika relationer till olika maktstrukturer. Det är nämligen det språkliga uttryck som genomgående används i utredningen. I utredningens tredje kapitel introduceras dock fler termer som används som beteckning på forskning inom denna sfär.

Eduards gör i detta kapitel vad hon kallar ”en allvarsam lek med ord”. Hon menar att i kronologisk ordning introducerades först begreppet ’kvinnoforskning’, därefter ’jämställdhetsforskning’ och sist ’feministisk forskning’ och ’genusforskning’. Ovan nämnda termer används olika sätt i olika sammanhang. Det finns ingen riktigt enhetlig användning. Låt oss se hur Eduards använder dem i utredningen.

Vad speglas då i denna terminologiska förändring? Först och främst enligt Eduards en rörelse från politik till akademisering och större teorimedvetenhet. Uttrycket ”kvinnoforskning” används enligt henne som en samlingsbeteckning för det fält inom forskningen som behandlar kvinnor som analytisk kategori. Kvinnoforskning har rötter i kvinnorörelsen och använder olika teoretiska utgångspunkter. Kvinnoforskning kan innefatta genusteori och/eller feministisk teori men även traditionella beskrivande ansatser, empirisk forskning av traditionell karaktär.

Jämställdhetsforskning är en del av jämställdhetspolitiken och därmed mindre ifrågasättande än kvinnoforskning. Den är inte tankemässigt fri från jämställdhetspolitiska målsättningar. Politik stöder jämställdhetsforskning för att knyta upp forskarsamhället i vissa tankebanor.

Vad avses då med uttrycket ”genusforskning”? Kvinnoforskningens första uppgift var att synliggöra kvinnor, att kvinnor finns eller att de har det på vissa sätt. Hur skapas dessa villkor? Varför uppstår de? Hur skall de analyseras? Genusteori visar en större teoretisk medvetenhet. Uttrycket ”genusforskning” betonar det analytiska perspektivet snarare än att det handlar om kvinnor, att det är relationen mellan kvinnor och män som betonas, att män är delaktiga att skapa samhällets genusordning och att män också har genus. Aktivistperspektivet och/eller anknytning till aktivister tonas ner.

Med feministisk forskning avses enligt Eduards forskning som utgår från att kvinnors underordning och kvinnors krav på förändring står i fokus. Feministisk forskning utgår från ett aktivistiskt och politiskt perspektiv, är förknippad med social förändring och kan använda genusteori.⁷

På ett mer generellt plan kan vi konstatera att utredningen utgår från att teorin om diskriminering av kvinnor i akademien utgår från kvinnoforskningens perspektiv. Det betyder att man inte skiljer mellan genusperspektiv och jämställdhetsperspektiv. Annorlunda uttryckt: en oreflekterad förutsättning i utredningen är att det praktiska jämställdhetsarbetets teori utgörs av tillämpad genusforskning.

⁷ Maud Eduards har skrivit betydligt mer utredande text om dessa begrepp i andra ramställningar än i utredningen. Jag påminner därför att jag i denna text enbart tar upp begreppsanvändningen i några specifika dokument.

Åtgärder

Vilka åtgärder aviseras då i utredningen? På vilka sätt bör man främja kvinnoforskning och kvinnliga forskare?

Utredningen framhåller att nordisk kvinnoforskning kännetecknas av att universiteten har byggt upp särskilda enheter för denna forskning. Sverige saknar dock nationell koordinering i tillräcklig utsträckning. Kvinnoforskningens snabba expansion, tvärvetenskapliga karaktär, mångvetenskaplighet, ökade internationella samarbete och samhälleliga efterfrågan ställer krav på nationell koordinering, informationsförmedling, forskningsförmedling, samt forskningspolitisk intressebevakning.

Resultat från kvinnoforskning efterfrågas allt mer. Informationsbehov och koordinering behövs inte bara inom forskning och undervisning utan även utanför akademien, till förmån för kvinnoforskningens användare. Organisation efterfrågas alltså av två huvudsakliga skäl: inomvetenskapliga funktioner och därtill för att länka kvinnoforskningens resultat till medborgare och olika instanser som behöver ta del av denna kunskap.

Utredningens huvudsakliga förslag på åtgärder är mot denna bakgrund:

1. Att inrätta en ny instans, KVINNS, med uppgift att nationellt koordinera, utreda, skapa opinion, informera om och dela ut bidrag till kvinno- och jämställdhetsforskning. Och därtill sprida såväl kvinnoforskningens som mansforskningens resultat och därigenom bidra till samhällsdebatten.

2. Parallellt bör Kvinnoforskningsrådet inrättas, KFR, som förutom att dela ut bidrag till kvinnoforskning, får ett utökat uppdrag att bevaka och koordinera jämställdhetsinsatserna och tilldelning av medel till underrepresenterat kön vid övriga forskningsråd. KFR får en inomvetenskaplig funktion och jämställs i detta avseende med övriga forskningsråd.

Rådet skall följa internationell utveckling inom forskningsområdet, representera genusforskningen, följa utvecklingen i Sverige och bedöma ansökningar om forskningsbidrag till genusforskning. Och därtill att bevaka och koordinera jämställdhetsinsatserna när det gäller forskningsinriktning och medeltilldelning av underrepresenterat kön.

3. Bland förslagen som avser stöd till forskare av underrepresenterat kön föreslås bland annat olika sätt att stärka den kvinnovetenskapliga ämneskompetensen. Inrättandet av tjänster för kvinnovetenskapligt meriterade vid institutioner och forskningsråd, fortbildning i genusteori för lärare, att betrakta tjänstestrukturen utifrån genusperspektiv och mycket annat.⁸

4. Kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitet bör ges ett nationellt uppdrag att fungera som dokumentationscentral för svensk kvinnoforskning.

⁸ Fler förslag till exempel: Man bör se över den nuvarande tjänstestrukturen inom universitet och högskolor i ljuset av forskning om arbetsliv och könshierarkier. Titeln professor utvecklas till en kompetens-titel samt att en ny tjänstetyp som professor på deltid införs. Postdoktorala stipendier bör kunna förläggas i Sverige och värderas lika högst som vistelse i utlandet. Föräldrar ledighet skall räknas som en merit när man söker tjänst. Ansökningsbestämmelser angående offentliga forskningsmedel bör ändras så att alla forskarkategorier bör kunna lämna in självständiga forskningsansökningar. Dessutom skall varje ansökan innehålla obligatorisk redovisning av projektets genusrelevans eller varför sådan relevans saknas.

Remissvar och proposition

Hur togs då utredningen emot? Så gott som samtliga remissvar delar utredarens åsikt att det är av vikt att förbättra kvinnors villkor inom akademien och att det är av avgörande betydelse för utveckling och forskning. Men de allra flesta tar avstånd från de föreslagna åtgärderna.

Det man främst vänder sig mot är tanken på inrättandet av en central myndighet som enligt remissinstanserna motverkar det alltmer framgångsrika decentraliserade arbete som utförs via centra/Fora vid universitet och högskolor. En klar majoritet avvisar förslagen om KVINNS och KFR.⁹ Kritiken är främst inriktad mot centralisering av svensk kvinnoforskning med risk för medföljande marginalisering.

Många påpekar att utredningen inte skiljer mellan att främja kvinno- och jämställdhetsforskningen och att stödja underrepresenterat kön. Utredningen blandar därmed i hop jämställdhetsarbete och kvinnoforskning och skiljer inte klart mellan kvinnoforskning och forskning utförd av kvinnor. Flera av förslagen under rubriken *Stöd till underrepresenterat kön* innebär i själva verket stöd till kvinnovetenskaplig forskning.

Ett tydligt exempel är förslaget att den kvinnovetenskapliga ämneskompetensen stärks på institutionerna genom att inrätta minst en docentkompetent tjänsteinnehavare, minst en forskarassistent samt doktorandtjänster. Det skulle vara orimligt att genomföra och skulle innebära en satsning på ett enskilt område som saknar motstycke.

En majoritet tillstyrkte förslaget om att låta kvinnohistoriska samlingarna att Kvinnohistoriska samlingarna ges ett nationellt uppdrag som dokumentationscentral för svensk kvinnoforskning. Vilket beslut fattade då regeringen? Hur resonerade regeringen över utredningens förslag och remissvaren?

I propositionen *Forskning och samhälle*¹⁰ påpekas att en majoritet av remissinstanserna var kritiska till huvuddelen av utredningens förslag och avvisade förslaget att inrätta ett sekretariat. Invändningarna kretsade kring inrättandet av en central myndighet. Därtill ansågs relationerna mellan sekretariatet och det föreslagna kvinnoforskningsrådet vara oklar.

Av propositionen framgår att regeringen beslöt inrätta ett sekretariat med uppgift att utreda, skapa opinion, stimulera och informera om genusforskning. Sekretariatet skall ha nationell överblick över genusforskning och aktivt sprida forskningens resultat. Sekretariatet skall även följa forskningsrådets arbete och verka för att genusforskning integreras i forskningsrådets ordinarie verksamhet. Regeringen framhåller i propositionen att det är angeläget att främja genusforskningen inom ämnen där detta perspektiv saknar förankring.

Vilka skäl anfördes för beslutet? Skälen för regeringens bedömning är att den bristande jämställdheten vid landets universitet och högskolor är oacceptabel.¹¹ Den bristande jämställdheten får negativa konsekvenser för såväl högskolans verksamhet som samhället i övrigt. Regeringens syfte är att med hjälp av jämställdhetsarbete på den högre utbildningens och forskningens område uppnå jämnare könsfördelning bland forskarstuderande, lärare och forskare samt öka forskning med genusperspektiv. Det är därför angeläget att genusperspektiv i ökad utsträckning införs i forskningen.¹²

⁹ Se utbildningsdepartementet, remissammanställning, U95/4053/F.

¹⁰ Prop. 1996/97:5

¹¹ Ibid. s.53

¹² Ibid.s.53

..ett genusperspektiv ökar kvaliteten i forskningen. Genusperspektivet synliggör kvinnor och lyfter fram fler kvinnliga förebilder. Genusforskningen blottlägger makthierarkier och bidrar därmed till att eliminera hinder för jämställdhet. Vetenskapernas självförståelse berikas genom att grundläggande värderingsnormer ifrågasätts. Genusforskningen kan också främja skapandet av mer ”allmänmänniska” produkter och därmed ett mer jämställt vardagsliv.¹³

Regeringen ansåg dock att föreskrifter från regeringens sida avseende ansökningar om medel från forskningsfinansierande myndigheter liknande dem som utredningen om insatser för kvinno- och jämställdhetsforskning föreslår innebär för mycket detaljreglering. Med hänvisning till forskningens frihet är det riskfyllt att från statsmakternas sida generellt peka ut ett särskilt perspektiv.¹⁴ Regeringen förordar därmed inte att inrätta ett särskilt kvinnoforskningsråd.

Nationella sekretariatet för genusforskning

Som ett resultat av regeringens beslut inrättades Nationella sekretariatet för genusforskning och dess verksamhet regleras enligt 3 kapitlet 9 § högskoleförordningen. Därtill finns *Förordning om ett sekretariat för genusforskning*.¹⁵ I denna förordning står det:

2§ Uppgifter: Sekretariatet skall med ett rikstäckande perspektiv främja genusforskning i vid bemärkelse och verka för att betydelsen av genusperspektiv uppmärksammas i all forskning. Detta skall ske genom utredningsarbete, opinionsbildning och informationsspridning samt på de sätt som sekretariatet finner lämpliga. I sekretariatets uppgift ingår bl.a. att

- överblicka genusforskningen i Sverige och aktivt främja spridningen av dess resultat
- analysera behovet av genusforskning inom alla vetenskapsområden, och
- arbeta för ett ökat medvetande om genusforskningens och genusperspektivens betydelse.

Vad säger denna paragraf om sekretariatets uppgift? Vi kan konstatera att inledningsvis anges den övergripande uppgiften är att rikstäckande främja genusforskning i vid bemärkelse och uppmärksamma betydelsen av genusperspektiv i all forskning. Och så här långt förefaller uppgiften vara riktad mot forskarvärlden. I paragrafens slut får vi reda på att sekretariatet därtill skall sprida genusforskningens resultat samt öka medvetenheten om genusforskningens betydelse.

Att sprida genusforskningens resultat kan tolkas så att det är riktat mot akademien eftersom det innefattar att genusforskningens resultat och perspektiv ingår i undervisning. Men det kan också tolkas så att det handlar om att verka för genusforskningens samhällsnytta och riktningen är då mot brukarna av genusforskningens resultat. Vi kan alltså konstatera att sekretariatet skall verka både med riktning mot forskarvärlden och det omgivande samhället.

Som vi sett i det föregående är förutsättningen för sekretariatets inrättande att det

¹³ Ibid. s.54

¹⁴ Ibid. s. 54

¹⁵ SFS 1997:61

är ett led i samhällets jämställdhetssträvanden. Därtill kommer att sekretariatet är en myndighet. Vi har alltså följande situation: En myndighet skall utifrån jämställdhetssträvanden verka dels för att främja genusforskning inom akademien och dels för att sprida dess resultat till samhället i stort. Det är denna situation som inviterar de problemområden som nämndes i inledningen, nämligen förhållandet mellan forskning och forskningspolitik och förhållandet mellan att främja genusforskning och att främja jämställdhet.

För att kunna diskutera sekretariatets uppgift inom denna ram behöver jag göra förberedande begreppsanalys. Detta förarbete innefattar följande distinktioner:

1. Genusforskning och praktiskt jämställdhetsarbete.
2. Genusperspektiv och jämställdhetsperspektiv.
3. Genusforskning och jämställdhetsforskning.
4. Jämställdhetsforskning och feministisk forskning.

Efter att ha gått igenom dessa begrepp återvänder jag, utifrån den förberedande begreppsanalysen, till diskussionen kring sekretariatets uppdrag. Jag vill dock återigen poängtera att dessa distinktioner är självständigt utformade och att de är pragmatiskt utformade för att kunna diskutera vissa frågor, till exempel de som ställs i denna artikel. Jag driver helt enkelt ett resonemang för att inbjuda till diskussion.

Genusforskning och praktiskt jämställdhetsarbete

Begrepp som 'kvinnoforskning', 'genusforskning', och 'feministisk forskning' är långt ifrån välbestämda och ges delvis skiftande innehåll. Det är inte självklara begreppsbestämningar, dessa begrepp är i grunden omstridda och det finns olika bestämningar som inte är kompatibla. Därtill kommer att dessa begrepp till sitt innehåll förändras över tid. Det väsentliga i denna artikels kontext är att det inte finns en enhetlig användning att hitta. Det finns helt enkelt inte inom detta växande forskningsfält någon enighet i dessa frågor. Det vore inte heller önskvärt. Vad som återstår är att stipulera, att utforma pragmatiskt grundade definitioner som fungerar i specifika kontexter.

Utvecklingen har gjort att uttrycket "genusforskning" snarare än kvinnoforskning används som paraplyterm för hela forskningsfältet. Men det finns många som inte skulle hålla med. Faktum kvarstår dock, uttrycket "genus" har en institutionell förankring i Sverige, både bland politiker och inom akademien. Så heter ju den myndighet som skall främja forskning relaterad till kön just Nationella sekretariatet för genusforskning.

Inrättandet av sekretariatet är ett led i samhällets jämställdhetsarbete. Utredningen utgår från ett jämställdhetsperspektiv och efterfrågar främjandet av genusforskning utifrån ett sådant perspektiv. Denna utgångspunkt leder in på följande problemställning: Hur ser relationerna ut mellan praktiskt jämställdhetsarbete och genusforskning? Jag formulerar frågan i pluralis eftersom jag här urskiljer flera och sinsemellan relaterade frågeställningar.

Vi kan inledningsvis konstatera att statsmakterna i sina skrivelser har gjort en ordentlig sammanblandning av dessa två begrepp. Vi får därmed högst olika svar på frågan om varför genusforskning skall främjas:¹⁶

Statsmakterna framhåller att genusforskning ökar forskningens kvalitet av åtminstone två olika skäl: för det första, sådan forskning har inomvetenskaplig betydelse i

¹⁶ För en mer utvecklad begreppsanalys av statsmakternas skrivelser om jämställdhet i allmänhet och förhållandet till genusforskning se Mark, E., *Jämställdhetsarbete. Teorier om praktiker*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 1, Göteborgs universitet, 2000.

form av bredare perspektiv, ny kunskap och så vidare och för det andra, genusforskning främjar jämställdheten.¹⁷

Låt oss börja med den första punkten, antagandet genusforskning ökar forskningens kvalitet.¹⁸ Vi finner även här två huvudsakliga argumentationslinjer: För det första att genusforskning ökar kvaliteten på forskningen eftersom forskning utifrån sådana perspektiv vidgar ett ämnes kunskapsområde, berikar vetenskapens självförståelse, utvecklar forskningens teoretiska kärna, genererar ny kunskap, nya forskningsperspektiv, nya infallsvinklar och fler problemställningar.¹⁹ För det andra att, genusforskning ökar forskningens kvalitet då sådan forskning bidrar till förbättrad jämställdhet.²⁰ Detta motiveras i sin tur på olika sätt:

(i) Forskning utifrån genusperspektiv synliggör kvinnor, ökar kvinnors självkänsla samt ger kvinnliga förebilder. Genusforskning skapar mer jämställda discipliner genom att öka antalet kvinnliga forskare.

(ii) Genusforskning blottlägger könsmissiga makthierarkier och identifierar hinder för jämställdhet samt medverkar till att det blir möjligt att få bukt med dessa hinder för jämställdhet.²¹

I aktuella dokument från statsmakterna definieras dock jämställdhetsperspektiv oberoende genusperspektiv. I propositionen *Forskning och förnyelse*²² innefattar akademiskt jämställdhetsarbete att öka antalet kvinnor inom olika anställningar, råda bot på obalans av makt mellan kvinnor och män samt arbeta för jämställdhet med avseende på makten över verklighetsbeskrivning och makt över definitionen av kunskap. Samtidigt framhävs att man inte skall förväxla jämställdhet och genus.²³ Nationella sekretariatet för genusforskning omnämns dock fortfarande under rubriken jämställdhet och jämställdhetsarbete inom akademien innefattar fortfarande såväl organisatoriska som kunskapsteoretiska aspekter.

Resultat från genusforskning både kan och bör enligt min mening tillämpas i praktiskt jämställdhetsarbete. Det kan dock ifrågasättas om främjandet av genusforskning ingår som en del av jämställdhetsarbetet. Förhållandet är snarare att den som arbetar med jämställdhet bör sätta sig in i delar av genusforskningen.

Vi därtill konstatera att genusforskare inte nödvändigtvis avser att verka för jämställdhet, sådan forskning kan bedrivas med andra syften. Det är fullt möjligt, och enligt min mening lämpligt, att ha ett begrepp genusforskning som inte innefattar specifika normativa syften. Först då blir det möjligt att problematisera förhållanden mellan genusanalys och jämställdhetsarbete. Det är otvivelaktigt så att genusanalyser kan användas i praktiskt jämställdhetsarbete och fördjupa grunden för sådant arbete. Men genusforskning behöver tagen för sig själv inte vara normativ, sådan forskning kan bedrivas i rent kunskapsyfte.

Genusforskning i sig är ingen jämställdhetsåtgärd. Det handlar grundforskning oberoende tillämpning eller speciell nytta. Resultat från genusforskning kan därtill motverka jämställdhet. Momentet att tillämpa resultat från genusforskning i det praktiska jämställdhetsarbetet kräver ytterligare kunskaper.

Låt oss lämna förhållandet mellan genusforskning och praktiskt jämställdhetsarbete

¹⁷ Skr. 1999/2000:24, *Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet*, s. 65.

¹⁸ Ds 1996:26 *Genusperspektiv i forskningen*

¹⁹ Ibid. s. 9-19.

²⁰ Ibid. s. 9-19.

²¹ Ibid. s. 19.

²² Prop 2000/01:3 *Forskning och förnyelse*

²³ Ibid. s.79

ur politiskt perspektiv. Hur ser förhållandet ut ur inomakademiskt perspektiv? För att diskutera denna fråga måste jag först skilja mellan genusperspektiv och jämställdhetsperspektiv. Vad menas överhuvudtaget med ett perspektiv?

Genusperspektiv och jämställdhetsperspektiv

Jag skiljer mellan perspektiv och aspekt. Aspekter är relaterade till perspektiv. Här har vi alltså tre saker: företeelsen, perspektivet, som är en teoretisk konstruktion, och aspekten det vill säga analysen av företeelsen med hjälp av denna konstruktion. Aspekter är abstraktionsprodukter och inte självständigt existerande. Ett genusperspektiv är alltså en konstruktion med vars hjälp olika aspekter av en företeelse kan urskiljas. Det är till exempel möjligt att lägga genusperspektiv på olika forskningsämnen. Exempel på genusperspektiv är ett könsmaktperspektiv som alltså kan fungera som verktyg för analys av olika företeelser.

Vad är då ett jämställdhetsperspektiv? När jag talar om att lägga jämställdhetsperspektiv är uttrycket valt för att benämna de perspektiv i form av de "teoretiska" förutsättningar som praktikern, en person som arbetar med jämställdhet, medvetet eller omedvetet, explicit eller implicit, utgår från i sitt arbete.

Det innebär inte att denna/e praktiker nödvändigtvis på ett medvetet plan kan redogöra för sitt perspektiv och/eller den teori som är förbunden med detta perspektiv, eller att han eller hon gjort ett medvetet val mellan olika teoretiska utgångspunkter för jämställdhetsarbete. De implicita och ofta omedvetna teoretiska ställningstaganden praktikern använder utgör aspekter av handlingar och dessa ställningstaganden är, tagna för sig själva, abstraktioner från handlandet.

Det kan handla om oreflekterade och traderade föreställningar om hur jämställdhetsarbete skall bedrivas, de av politiker påbjudna uppfattningarna om jämställdhet och hur jämställdhetsarbete skall bedrivas eller perspektiv utformade från utifrån kritiska perspektiv, till exempel genusperspektiv, på traditionellt jämställdhetsarbete.²⁴

Låt oss nu återgå till frågan om förhållandet mellan genusforskning och praktiskt jämställdhetsarbete utifrån distinktionen mellan genusperspektiv och jämställdhetsperspektiv. Vi måste då skilja mellan följande:

1. Att lägga jämställdhetsperspektiv på universitet och högskolor. Det innebär att betrakta dem som organisationer som i en eller annan mening skall bli mer jämställda och det praktiska arbete som har som syfte att uppnå detta mål. Eftersom uttrycket "jämställdhetsperspektiv" används som samlingsbeteckning för den uppsjö av tekniker, verktyg och mål som olika praktiker inom jämställdhetsområdet använder sig av innefattar att lägga jämställdhetsperspektiv på akademien både traditionsbevarande och förändrande jämställdhetsarbete.
2. Att använda genusperspektiv som verktyg i praktiskt jämställdhetsarbete. Det brukar i praktiken betyda att analysera olika företeelser ur någon form av könsmaktperspektiv. Detta perspektiv fungerar då som ett praktiskt verktyg för att till exempel få människor att komma till insikt om samhällets bristande jämställdhet, en organisations könsordning eller liknande.
3. Att använda resultat från genusforskning i praktiskt jämställdhetsarbete. Dessa resultat kan till exempel ge en förklaring till varför samhället inte är jämställt eller vad bristande jämställdhet innebär.
4. Forskning om praktiskt jämställdhetsarbete och genusforskning.

²⁴ Mark, E., *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Rekrytering av lärare och forskare. En begreppsanalys*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 7, Göteborgs universitet, 2003.

Genusforskning och jämställdhetsforskning

Eduards säger i utredningen att jämställdhetsforskning inte är forskning. Hon betraktar jämställdhetsforskning närmast som en del av det politiska jämställdhetsarbetet. Detta är inte vad jag avser med jämställdhetsforskning. Min definition av såväl jämställdhetsperspektiv som jämställdhetsforskning skiljer sig från dem vi finner i utredningen.

Jämställdhetsforskning är ett forskningsområde som har såväl jämställdhetsarbete som forskningspolitik som forskningsobjekt. I det senare fallet utsätts forskningspolitik för kritisk granskning. Annorlunda uttryckt: jämställdhetsforskning är inte att bedriva politik. Vi måste skilja mellan politik om forskning och forskning om politik.

Jämställdhetsforskning är inte heller tillämpad genusforskning. Jag har ovan definierat jämställdhetsperspektiv så att det handlar om praktikernas implicita perspektiv i handlandet. Jag utgår i detta sammanhang mellan principiellt två huvudsakliga sätt att teoretisera om praktiker:²⁵

1. *Praktik är tillämpad teori.* Det primära är vetenskaplig kunskap och vetenskapliga teorier är utgångspunkten för analys. Praktiken analyseras och anpassas till dem.

2. *Praktikens interna kunskapsteori.* Det primära är praktikens implicita kunskaper, tankemönster, kunskapsbegrepp och reflektion som beskrivas och analyseras vetenskapligt. Sådan analys av praktisk kunskap benämns till exempel på följande sätt: förtroghetskunskap, ”learning by doing”, processkunskap, ”tacit knowledge”, yrkeskunskap och praktisk kunskap.²⁶ Detta förhållningssätt är vad som avses med att teoretisera inifrån en praktik.

Punkterna ovan beskriver två grundläggande attityder till att hur man skall gå till väga för att teoretisera om praktiker: antingen utgår man från en given teoribildning eller axplock från olika teoretiska ansatser och betraktar praktiken med utgångspunkt från denna teoretiska utgångspunkt. Eller så är utgångspunkten kännedom om praktiken och ur reflektion över denna praktiska erfarenhet växer ett teoretiskt synsätt fram. Då oscillerar man mellan praktik och teori. Det är den praktiska erfarenheten som ger ingångar till vilka kunskaper, begrepp eller teorier som är relevanta och vidareutvecklar såväl den teoretiska förståelsen av praktiken som praktiken själv.

Mot denna bakgrund kan vi konstatera att ett sätt att betrakta jämställdhetsforskning är enligt den första punkten ovan helt enkelt som tillämpad genusforskning.

Som vi sett i det föregående måste vi skilja mellan genusforskning och praktiskt jämställdhetsarbete. Men om man med jämställdhetsforskning avser forskning vars objekt är praktiskt jämställdhetsarbete, det vill säga teorier om praktiker, kan resultat från genusforskning både vara stöd och hinder. Det är inte självklart att genusforskning eller feministisk vetenskapsteori gynnar kvinnor. Vi måste skilja mellan analytiska verktyg och individer. Jämställdhetsarbete kan vara objekt för genusforskning. Man kan därtill lägga jämställdhetsperspektiv på genusforskning.

Jämställdhetsforskning enligt den andra punkten ovan, i betydelsen praxisforskning, behöver använda resultat från genusforskning men också från andra discipliner. Praktiskt jämställdhetsarbete kräver fler teoretiska perspektiv än genusperspektiv. Jämställdhetsforskning vilar enligt min mening på en teoretisk grund av eklektisk karaktär. Här samsas genusforskning med till exempel organisationsteori, didaktik, sociolo-

²⁵ Se Mark, E., *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Rekrytering av lärare och forskare. En begreppsanalys*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 7, Göteborgs universitet, 2003.

²⁶ Schön, D.A., *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*, Basic Books, 1983, Polanyi, M., *The Tacit Dimension*, Routledge & Kegan Paul, 1966, Josefsson, I., *Kunskapens former. Det reflekterade yrkeskunnandet*, Carlssons, 1991, Molander, B., *Kunskap i handling*, Daidalos, 1996.

giska och psykologiska teorier. Genusteori kan dock vara användbart när man till exempel problematiserar bristen på rättvisa i utbildningssystemet.

Jag skiljer även mellan feministisk forskning och jämställdhetsarbete/jämställdhetsforskning.²⁷ Feministisk forskning i min tappning är värdebaserad och definieras inte utifrån forskningsobjekt utan snarare utifrån perspektiv eller ståndpunkt. Såväl ett samhällskritiskt som ett emancipatoriskt perspektiv är förutsatt. Det är självklart att kvinnor gynnas av feministisk forskning och denna forskning är på olika sätt relaterad till kvinnorörelsen och har därmed såväl politiska som vetenskapliga lojaliteter.

Målet för jämställdhetsarbete kan vara emancipatoriskt. Att forska om radikalt och systemförändrande jämställdhetsarbete kan i den vida mening som feministisk forskning ges ovan sägas vara att bedriva feministisk forskning.

Men analysen av det praktiska jämställdhetsarbete som faktiskt bedrivs innefattar också systembevarande arbete. Så om forskningsobjektet är det praktiskt existerande jämställdhetsarbetet sammanfaller inte jämställdhetsforskning med feministisk forskning. Mycket jämställdhetsarbete är så beskaffat att det snarast bidrar till att bevara rådande könsordning.

Vad innebär det att "främja genusforskning"?

Låt oss nu återgå till diskussionen kring det uppdrag Nationella sekretariatet för genusforskning har blivit tilldelat och de frågeställningar som formulerades inledningsvis. Vi såg i det föregående att sekretariatets uppdrag dels är riktat mot akademien med uppgiften att främja genusforskning i vid bemärkelse och dels är riktat mot världen utanför akademien med uppgiften att sprida genusforskningens resultat och öka medvetenheten om genusperspektiv. Det är här av vikt att notera att i detta "främja" som här avses finns underförstått att det är en politiskt tillsatt myndighet som skall utföra detta arbete och därtill inom ramen för jämställdhetsarbete.

Jag skiljer, mot denna bakgrund och utifrån de resonemang som förts i det föregående, mellan olika uttolkningar av vad sekretariatet har för uppgift. Jag börjar med två uttolkningar av uppgiften riktad mot brukarna av genusforskning i det omgivande samhället och därefter inte mindre än fyra uttolkningar av sekretariatets uppgift riktad mot akademien, att främja genusforskning i vid bemärkelse. Låt oss alltså först ge förslag på formuleringar av sekretariatets uppdrag gentemot brukarna av genusforskningens resultat.

1. Att främja genusforskning är ett led i samhällets jämställdhetsarbete och innebär att sprida genusforskningens resultat och genusperspektivens relevans till de som använder sådan kunskap i jämställdhetsarbete.

Vi kan konstatera att utredningen anger jämställdhetsperspektiv som det överordnade perspektivet och inordnar främjandet av genusforskning underordnat detta perspektiv. Att inrätta Nationella sekretariatet för genusforskning är naturligtvis ett led i att främja genusforskning och men ytterst en jämställdhetsåtgärd. I den politiska diskursen är jämställdhet i samhället en prioriterad fråga och det politiska intresset av att främja genusforskning är underordnat främjandet av jämställdhet. Annorlunda uttryckt: att främja genusforskning är en del av jämställdhetsarbetet. Att det förhåller sig på det viset framgår tydligt av utredningen.

Som vi sett i det föregående är det inte oproblemiskt att inlemma genusforskning

²⁷Mark, E., *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Rekrytering av lärare och forskare. En begreppsanalys*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 7, Göteborgs universitet, 2003.

som en del av jämställdhetsarbetet. Genusforskning är i sig ingen jämställdhetsåtgärd utan grundforskning, forskning utan på förhand givna syften. Genusforskningens resultat är ibland relevanta för jämställdhetsarbete. Men denna forskning är väsentlig inte bara som redskap för jämställdhetsarbete utan har ett egenvärde i vår gemensamma kunskap om världen vi lever i. Det finns argument för att genusperspektiv/genusforskning ökar forskningens kvalitet eller vetenskaplig självförståelse helt oberoende möjligheten att tillämpas i jämställdhetsarbetet. Jag har visat att inom detta område behöver man skilja mellan en rad olika distinktioner.

Det är också möjligt att formulera uppdraget att sprida genusforskningens resultat utan anknytning till jämställdhetsarbete:

2. Att främja genusforskning innebär att sprida genusforskningens resultat och genusperspektivens relevans till samhället i stort.

Jag övergår till att ge fem olika sätt att uppfatta sekretariatets uppdrag gentemot akademien:

1. Att främja genusforskning är ett led i att stödja det underrepresenterade könet i akademien.

Utredningen sammanblandar inte bara genusforskning och jämställdhetsarbete, utan även kvinnliga forskare och genusforskare. Utredningen sammanför alltså forskningens betingelser i stort med betingelser för just kvinno- och jämställdhetsforskning och därtill sociala missförhållanden för kvinnliga forskare. Talar man om diskriminering på grund i de båda fallen? Är det möjligt att åtgärda diskriminering av kvinnliga forskare genom att främja kvinnoforskning.

Sambandet mellan att främja genusforskning och rekrytering av det underrepresenterade könet är inte självklart. En överbetoning av detta samband måste ifrågasättas. Genusforskning kan uppfattas som en jämställdhetsåtgärd eftersom man då verkar för en mer jämställd forskarmiljö och rekrytering av fler kvinnliga forskare. Resonemang- et bygger dock i sin förlängning på den förutfattade meningen att kvinnor bör forska utifrån genusperspektiv. Alla kvinnliga forskare är inte genusteoretiker. Denna truism förtjänar faktiskt att påpekas. Alla kvinnliga forskare bör inte heller vara genusteoretiker. Man varken kan eller bör lösa det generella problemet med hur man skall rekrytera fler kvinnor till forskningen genom att avsätta medel till genusforskning. Kvinnliga forskare lika lite som manliga forskare skall hänvisas till en speciell nisch, till speciella problem, discipliner eller bli huvudsakligen finansierad med ”speciella” medel. Varför skulle kvinnor ha mindre valfrihet? Det finns också en uppenbar risk att denna kvinnliga nisch ställs bredvid den ”vanliga” forskningen och betraktas som perifer, långt borta från forskningsfronten.

Därtill kommer vem som är genusforskare bör vara en könsneutral fråga, män lika väl som kvinnor kan naturligtvis komma ifråga. Så till en ytterligare formulering av uppdraget.

2. Att främja genusforskning har inomakademiska motiv och avser att förbättra genusforskningen villkor inom akademien.

Främjandet av genusforskning ur inomakademiskt perspektiv kan innebära flera olika saker: att stödja ämnesuppbyggnaden av ett relativt ungt forskningsfält, att arbeta med att definiera forskningsområdet, att integrera genusperspektiv i olika ämnen eller forskningsområden, att stödja genusforskningens tvärvetenskapliga karaktär för att nämna några exempel.

Idealt har politiker makten och forskarna autonomi. Det innebär till exempel att forskare är fria att kritiskt granska politiska beslut och att politiskt obekväma forskningsresultat kan läggas fram utan politiska ”repressalier”. I den akademiska tjänste-

strukturen finns ett regelverk som internt skall garantera forskare såväl självstyre som kvalitetsgranskning. Att bli nekad forskningsanslag grundas på kvalitetsprövning av sakkunniga inom ämnet och inte av politiker eller av politiker tillsatta tjänstemän.²⁸

Men faktum kvarstår, det finns såväl beroendeförhållanden och motsättningar mellan politisk kontroll och forskningens frihet.²⁹ Innebär Nationella sekretariatet för genusforskning myndighetsutövning central politisk styrning av forskning och därmed något som strider mot forskningens frihet? Det beror enligt min mening på hur uppdraget tolkas. Låt oss titta på några fler formuleringar av uppdraget.

3. Att främja genusforskning är ett led i samhällets strävan att gynna ett forskningsområde. En viss del av världen skall fritt forskas på.

4. Att främja genusforskning innebär att främja ett/flera forskningsperspektiv nämligen ett genusperspektiv/flera genusperspektiv.

Punkt tre innebär att gynna ett område i världen att forska på med öronmärkta medel eller på annat sätt. Det kan då handla om kön, jämställdhet och så vidare. Men fortfarande är problemformulering, teori och metod fritt valt. Punkt fyra däremot kan tolkas så att sekretariatets uppdrag innefattar politisk styrning av metodval/analytiskt perspektiv/forskningsperspektiv eller hur man väljer att formulera det.

Att med en politiskt tillsatt myndighet gynna ett/flera forskningsperspektiv, till exempel att gynna ett eller flera genusperspektiv, är sådan politisk styrning förenlig med den akademiska friheten?³⁰ Frågan är alldeles för komplex för att kunna utredas i denna framställning. Vad jag vill peka på att det finns möjliga tolkningar av sekretariatets uppdrag som problematiserar förhållandet mellan forskning och forskningspolitik.

Vad menas då med talet om ett eller flera forskningsperspektiv? Om man utgår från utredningens diskussion av främjandet av genusforskning utifrån ett jämställdhetsperspektiv och därmed antar att det går att hitta en vetenskaplig grund för åtgärder av diskriminering av kvinnor i akademien genom genusforskning, blir konsekvensen att främjandet av genusforskning i praktiken blir främjandet av *ett* visst genusperspektiv nämligen könsmaktsperspektiv av något slag. Det är ju också i jämställdhetssammanhang en vanlig bestämning av vad genusperspektiv är för något.

Jag stipulerar här en användning av uttrycket "genusforskning" som en övergripande term som används för att benämna ett omfattande och föränderligt forskningsfält. Problemet med att definiera ett genusperspektiv är en del av detta forskningsfält och här finns flera, och till en del motsägande, definitioner.

Uttrycket "genusforskning i vid bemärkelse" tyder på ett efterfrågat satellitperspektiv. Även formuleringen "betydelsen av genusperspektiv uppmärksammas i alla forskning". Vi måste här skilja mellan åtminstone två olika förhållningssätt till det genusvetenskapliga forskningsfältet. För det första, ett satellitperspektiv, att betrakta detta fält i sin helhet och beskriva olika och kanske konkurrerande definitioner av genusperspektiv och/eller genusvetenskap. För det andra, ett normativt förhållningssätt där *ett* sätt att definiera genusperspektiv och/eller genusvetenskap är det "rätta". Att främja genusforskning är alltså enligt ett sådant synsätt att främja en viss forskningsinriktning.

²⁸ Se till exempel Rothstein, B., Fri eller dirigerad forskning?, i Fridlund, M., & Sandström, U., (red.), *Universitetens värden*, Stockholm, SNS förlag, 2000.

²⁹ Bennich-Björkamn, L., *Överlever den akademiska friheten? En intervjustudie av svenska forskares villkor i universitetets brytningstid*, Höskoleverket 2004, Degerblad, J-E., Hägglund, S., *Akademisk frihet - en rent akademisk fråga*, Höskoleverket 2001:21 R.

³⁰ Se till exempel Rothstein, B., Fri eller dirigerad forskning?, i Fridlund, M., & Sandström, U., (red.), *Universitetens värden*, Stockholm, SNS förlag, 2000.

Jag vill här framhålla att jag inte tycker att det är möjligt att på något självklart sätt jämföra olika genusperspektiv och/eller sätt att definiera genusvetenskap. Anledningen till det är att skillnaderna åtminstone delvis hänger samman med olika vetenskaps-syner och vetenskapsideal/kunskapsideal, till exempel skillnaden mellan empiriska och icke-empiriska vetenskaper.

Det finns alltså en väsentlig skillnad mellan att främja ett eller flera genusperspektiv och att utgå från ett normativt respektive deskriptivt förhållningssätt till olika genusperspektiv. Så till den sista formuleringen av uppdraget:

5. Att främja genusforskning innebär att stödja forskningspolitiska åtgärder som på ett eller annat sätt gagnar detta forskningsfält.

Denna sista formulering anger ett uppdrag som handlar om att gynna forskningspolitiska åtgärder, till exempel inrättandet av tjänster, och öronmärkta medel för genusforskning. Uppdraget tolkas då entydigt röra sig inom den politiska sfären och är endast indirekt riktat mot akademien.

De olika sätten att uttolka vad det innebär att främja genusforskning i vid bemärkelse står åtminstone delvis i konflikt med varandra. Låt mig mycket kort ge några exempel på sådana konflikter.

Om man främjar genusforskning som ett led i jämställdhetsarbete innebär det att man utgår från att genusforskningens resultat på har en förändrande kraft på strukturerna. I praktiken utgår man då ofta från ett visst genusperspektiv nämligen köns-maktperspektiv. Att främja genusforskning i betydelsen att förbättra genusforskningens villkor i akademien har däremot ingen koppling mellan genusforskning och förändring av strukturer. Tvärtom, det innebär att inlemma genusforskning i befintliga strukturer.

Den tilltagande akademiseringen av genusforskning torde innebära att sedvanlig akademisk maktutövning ökar inom detta fält med allt vad det innebär. Genusforskningen idag är insocialiserad i en patriarkalt formad maktstruktur.

Det finns en spänning mellan dess två sätt att uppfatta uppdraget. Att bedriva forskning i strukturerna är att reproducera dem. Att tro att genusforskning på något sätt automatiskt förändrar akademiska strukturer är naturligtvis naivt.

Att centralt stödja genusforskningens villkor och att främja genusforskning i bemärkelsen att gynna visst/vissa forskningsperspektiv, står det i motsättning till genusforskarnas rätt att själva definiera sitt område? Bör inte genusforskning med dess olika teoretiska och metodiska utgångspunkter få utvecklas både integrerad i olika discipliner och som självständigt kunskapsfält? Därtill kommer utveckling av tvär- och mångvetenskapliga områden.

Att främja genusforskning i betydelsen att främja ett visst forskningsperspektiv kan sättas i motsättning till akademins autonomi och forskningens frihet. Genusforskningens akademiska historia öppnar kanske för en mer komplex diskussion kring forskningens frihet. Vems frihet handlar det om? Vems autonomi? Den traditionella diskussionen kring akademins autonomi handlar om forskning och politisk styrning, om staten inskränker forskningens frihet i otillbörlig utsträckning. Samtidigt är det klart att det finns olika beroendeförhållanden mellan stat och akademi inte minst ekonomiskt. Men hur ser det ut inom akademien? Vem har rätt att definiera vetenskapsområden eller vilka forskningsproblem och metoder som tillhör den ofta omtalade forskningsfronten? Påverkar statens stöd till genusforskning mot denna bakgrund akademisk frihet? Hur ser diskussionen kring akademisk frihet ut ur genusperspektiv?

Litteratur

- Bennich-Björkamn, L., *Överlever den akademiska friheten? En intervjustudie av svenska forskares villkor i universitetens brytningstid*, Höskoleverket 2004.
- Degerblad, J-E., Hägglund, S., *Akademisk frihet - en rent akademisk fråga*, Höskoleverket 2001:21 R.
- Ds 1996:26 *Genusperspektiv i forskningen*
- Josefsson, I., *Kunskapens former. Det reflekterade yrkeskunnandet*, Carlssons, 1991.
- Mark, E., *Jämställdhetsarbete. Teorier om praktiker*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 1, Göteborgs universitet, 2000.
- Mark, E., *Meritvärdering ur jämställdhetsperspektiv: Rekrytering av lärare och forskare. En begreppsanalys*, Jämställdhetskommitténs skriftserie 7, Göteborgs universitet, 2003.
- Molander, B., *Kunskap i handling*, Daidalos, 1996.
- Polanyi, M., *The Tacit Dimension*, Roulledge & Kegan Paul, 1966,
- Prop. 1996/97:5 *Forskning och samhälle*
- Prop 2000/01:3 *Forskning och förnyelse*
- Schön, D.A., *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*, Basic Books, 1983,
- Skr. 1999/2000:24, *Jämställdhetspolitiken inför 2000-talet*, s. 65.
- SOU 1995:110. *Viljan att veta och viljan att förstå. Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning.*
- Rothstein, B., *Fri eller dirigerad forskning?*, i Fridlund, M., & Sandström, U., (red.), *Universitetens värden*, Stockholm, SNS förlag, 2000.
- Utbildningsdepartementet, remissammanställning, U95/4053/F.